

Kronolojik Serbest Cumhuriyet Fırkası Tarihi

Ahmet Gülen

Ankara, Berikan Yayınevi, 2022, 179 sayfa, ISBN: 978-625-7457-85-9.

Fatih Selçuk*

Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF), tek parti döneminin en önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. 1930 Ağustos'undan Kasım'ına kadar üç aylık bir faaliyet ömrü bulunan bu siyasi parti, pek çok çalışmaya konu olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Bu inceleme yazısının konusu bu konuda yazılmış yeni bir eserdir.

1923 yılında ilan edilen Cumhuriyet rejiminin ilk yıllarının, devrimsel bir süreç içerisinde kurulan hemen her yeni rejimde olduğu gibi, zorlu bir süreç olduğuna şüphe yoktur. Bu süreçte içeride hayata geçirilen inkılaplar döneminin yarattığı sancılı süreç, siyasi hayatı da doğrudan etkilemiştir. Bu süreç içerisinde muhalefet, gerek eski başkent İstanbul'da gerekse yeni başkent Ankara'da kendisini gösterebilmiştir. Esasen 1924 Anayasası da muhalefeti yasaklamış değildir;¹ nitekim daha ilk yılda Mustafa Kemal Paşa'nın silah arkadaşları arasından çıkan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Dahiliye Vekâleti'ne sunduğu bir dilekçe ile kurulabilmiştir, herhangi bir izin almak gibi bir durum söz konusu olmamıştır. Erik Jan Zürcher ve Ahmet Yeşil'in kapsamlı bir şekilde incelediği bu süreç,² 1925 yılında Doğu Anadolu'da meydana gelen Şeyh Said İsyanı akabinde son bulmuştur. İsyanı bastırmak düşüncesiyle 4 Mart 1925 tarihinde TBMM'de kabul edilen üç maddelik Takrir-i Sükun Kanunu, Cumhuriyet'in bu doğum yıllarında oluşmaya başlayan meclis içi muhalefete son vermiştir. Bu tarihten

* Doktora Öğrencisi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İzmir. (fatihselcuk35@gmail.com), (ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0505-0539>)

¹ Suna Kili ve Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze)*, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1985, ss. 111-131; Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 290-334.

² Erik Jan Zürcher, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)*, çev. Gül Çağalı Güven, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2013; Ahmet Yeşil, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Cedit Neşriyat, 1. Baskı, Ankara, 2002.

itibaren muhalefet, yine Gazi'nin bizzat tanıdığı kimseler tarafından, ona karşı düzenlenen bir suikast girişiminde kendisini göstermiştir. Bu girişimin başarısız olmasının ardından yapılan yargulamalar, büyük ölçüde bir muhalefet tasfiyesine de sahne olmuştur.³ Bu ortam içerisinde 1927 yılında yapılan seçimlerde TBMM bir önceki döneme göre muhalefetten arınmış bir görünüme kavuşmuştur. Bu tarihten itibaren kaynaklar, mecliste denetim ve açık münakaşa ortamının kalmadığına işaret etmektedir.⁴ Mete Tunçay'ın “*oybirlikli demokrasi*”⁵ olarak da adlandırdığı bu dönem –her ne kadar grup toplantılarında tartışmaların yapıldığı ifade edilse de⁶ CHF'nin dinamizmini –eğer daha önce varsa- büyük oranda kaybettiği bir süreç olmuştur. Atatürk'ün pek çok yakını, zamanla sofrasının şikayetlerle dolup taşıdığına dikkat çeker; hatta Ahmet Ağaoğlu'nun bizzat Gazi'ye hitaben kaleme aldığı bir layihası bu şikayetlerin adeta bir özeti gibidir. Bunda, fırkanın denetimden uzak görüntüsü ve özellikle de ekonomide yaşanan sıkıntılar etkili olmuştur. Bilhassa 1929 yılında ABD'de ortaya çıkan ve o güne kadar görülmemiş büyüklükte bir etki bırakan dünya ekonomik buhranı, Türkiye'yi de yakından etkilemiştir. Dünya ile görece daha fazla temas halinde bulunan kıyı bölgeler, bu konudaki şikayetlerin en çok dile getirildiği yerler olmuştur. Bu ortamda Gazi, kısa bir yurt gezisinde de edindiği intibaların ardından, TBMM'de yer alacak bir muhalefet partisinin sağlayacağı tartışma ortamının bu tür şikayetleri çözmeye katkı sunacağını, en azından bu şikayetlerin TBMM dairesinde dile getirilebileceği bir ortamın yaratılabileceğini düşünmüştür. Ayrıca, bir muhalefet partisinin varlığı sayesinde yurtdışında kendisine istinat edilen diktatörlük imajını da büyük oranda bertaraf etmiş olacaktır. Bu düşünce ile hareket eden Gazi'nin ortaya attığı fikir, TBMM'de temsil edilecek bir muhalefet partisinin kurulması olur. Fakat bu bir tür “*murakabe*”, yani “*denetleme*” görevi üstlenmekle yetinecek bir parti olmalı ve mümkünse yakın bir “*dost*” tarafından kurulmalıdır. Bu sebeple Gazi, eski dostu Paris Büyükelçisi Fethi (Okyar) Bey'i bu iş için uygun görür. Okyar'ın 1930 Temmuz'unda Türkiye'ye izinli olarak gelmesi ile birlikte süreç başlar. Yalova'da Gazi, erkânı ve Fethi Bey arasında süren karşılıklı “*pazarlıkların*” ardından, *Serbest Fırka* adı verilen yeni bir muhalefet partisi 12 Ağustos 1930 tarihinde resmen kurulur. Gazi tarafından da açık bir şekilde desteklenen bu yeni muhalefet partisi, kısa sürede tüm şikayet çevrelerinin odağı haline gelir, kitleler akın akın bu partiye akmaya başlar. Parti, özellikle 1929 ekonomik buhranının yakından hissedildiği Batı Anadolu ve Marmara bölgelerinde etkili olur. Fakat geniş kitlelerin partiye akın etmesinin ve bu kitleler arasında inkılap ve rejim karşıtlarının da bulunmasının CHF'yi ve Gazi'yi endişeye sevk etmesi uzun sürmez. Gelinek noktasında süreç, 1930 Eylül'ü başında SCF Başkanı Fethi Bey'in Batı Anadolu seyahatinde yaşanan olaylar ile başlayan geriye gidiş ve 1930 Ekim'inde yapılan Belediye Seçimleri'ndeki usulsüzlük iddialarının ardından, Fethi

³ Erik Jan Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, çev. Nüzhet Salihoğlu, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 213-248; Osman Selim Kocahanoğlu, *Atatürk'e Kurulan Pusu: İzmir Suikastinin İçyüzü*, Cilt:1, 5. Baskı, Temel Yayınları, İstanbul, 2020, s. 49 vd.; Uğur Mumcu, *Gazi Paşa'ya Suikast*, 26. Baskı, Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı, Ankara, 2017.

⁴ Meral, “Oybirlikli Demokrasi Açısından 1920-1945 arasında TBMM'deki Oylamalar”, *Mete Tunçay'a Armağan*, der. Mehmet Ö. Alkan, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 725-750; Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı: Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 85-112.

⁵ Mete Tunçay, *Türkiye'de Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1981, s. 304.

⁶ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Kitaplar, İstanbul, 2011, ss. 261-279; CHP Grup Toplantısı Tutanaqları (1923-1924), Yay. Haz. Yücel Demirel ve Osman Zeki Konur, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022.

Bey'in partiyi feshetmek zorunda kalmasına kadar gidecek bir sona evrilir. Böylelikle SCF tecrübesi, üç aylık kısa bir sürecin ardından, 17 Kasım 1930 tarihinde fiilen son bulur.⁷

Neticede genç Cumhuriyet, üç aylık bir çok partili hayat tecrübesi yaşamış olur. Bu dönem rejim açısından öylesine önemli bir kırılma anıdır ki, Gazi hem ülke genelindeki şikayetleri hem de kendi fırkasının zayıflığını açık bir şekilde görmüştür.⁸ Bu tarihten itibaren süreç, rejimin güçlendirilmesi, fırkanın etkin kılınması ve inkılapların halka benimsetilmesi çabaları çizgisinde ilerleyecektir.⁹ SCF tek parti döneminde o denli önemli bir tecrübe olmuştur ki, Türkiye 1945-46 yıllarında yeniden çok partili hayata geçtiği zaman, kurulan yeni partiler SCF'ye benzetilmiş ve tıpkı SCF'de olduğu gibi gelip geçici bir deneme olarak görülmüştür.¹⁰ Bu bakımdan SCF hatıralarının uzun yıllar zihinlerde yer ettiğini söylemek mümkündür.

İncelememizin bu kısmında SCF'nin tarihini kısa bir şekilde özetlemeye çalışmamızın sebebi, bu tecrübenin tek parti dönemi yazımı için önemine işaret etmektir. Bu tespit yapılmaz ise bu konuda kaleme alınan çalışmaların değeri anlaşılabilir.

SCF Türk tarih yazımında genel olarak ilgi görmüş olan bir dönem aralığına tekabül etmektedir. Ulusal Tez Merkezi,¹¹ Ulakbilim,¹² Milli Kütüphane¹³ yahut Dergipark¹⁴ sistemlerinde yapılacak ufak bir tarama, Türkiye'deki üniversitelerde SCF (ve onu takiben Halkevleri) ile alakalı yapılan çalışmaların sayısının ne denli çok olduğunu gösterecektir. Sanırsanız buda, tek parti döneminin ilk "*latin harfli kaynaklarının*" ilk defa bu süreçte yazılmaya başlamış olmasının payı vardır.

SCF üzerine kaleme alınan eserler büyük oranda 1945 ve 1950 sonrası dönem içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Cemil Koçak, ilgili kitabının başında bu eserleri ve SCF hakkında öne sürülen tezleri kronolojik bir incelemeye tabii tutmuştur.¹⁵ 1980'li yıllara kadar Türk siyasi tarihini ve inkılap tarihini inceleyen pek çok çalışmaya konu olan SCF hakkında hususi bir şekilde kaleme alınan ilk akademik çalışma olarak genellikle Çetin Yetkin'in "Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı" (ilk baskısı 1982) adlı

⁷ Feridun Kandemir, *Serbes Fırka Nasıl Kuruldu-Nasıl Kapatıldı?*, 1. Baskı, Ekicigil Matbaası, İstanbul, 1955; Cem Emrence, *99 Günlük Muhalefet: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008; Eyüp Öz, *Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Muhalif Ege*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, 2019, ss. 37-127; Çetin Yetkin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası*, 2. Baskı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997; Abdülhamit Avşar, *Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, 1. Baskı, Kitabevi, İstanbul, 1998; Cemil Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006; Osman Okyar ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye*, 7. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, ss. 65 vd.; Emine Gürsoy Naskali, *Celal Bayar Arşivinden Serbest Fırka Anıları*, 1. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2015; Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, 1. Baskı, Baha Matbaası, İstanbul, 1969; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, 6. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 471-486.

⁸ Soyak, *a.g.e.*, s. 418; Sena Döndü Gündürü, "1930 Yılı Sonlarında Cumhuriyet Halk Fırkası Taşra Teşkilatı: Heyet Raporları Üzerinden Bir Değerlendirme", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 66, 2020, ss. 123-152.

⁹ Tunçay, *a.g.e.*, ss. 283 vd.; Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi: 1908-1960*, 1. Baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1997, ss. 117-137.

¹⁰ Cemil Koçak, *İkinci Parti: Türkiye'de İki Partili Siyasal Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, Cilt: 1, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 371-377, 527-534, 677; Cem Eroğul, *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2014, ss. 74-75; Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları (1944-1973)*, Cilt: 1, 3. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990, ss. 83-84, 96.

¹¹ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 07.08.2024).

¹² <https://www.ulakbim.gov.tr/yeniweb/ulakkesif/> (Erişim Tarihi: 07.08.2024).

¹³ <https://makaleler.mkutup.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 07.08.2024).

¹⁴ <https://dergipark.org.tr/tr/> (Erişim Tarihi: 07.08.2024).

¹⁵ Koçak, *Serbest Cumhuriyet*, ss. 21-165.

kitabı gösterilir.¹⁶ Onun yanında Feridun Kandemir'in "Serbes Fırka Nasıl Kuruldu-Nasıl Kapatıldı?", Cem Emrence'nin "99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası", Cemil Koçak'ın "Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası", Abdülhamit Avşar'ın "Bir Partinin Kapanmasından Basının Rolü: Serbest Cumhuriyet Fırkası", Eyüp Öz'ün "Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Muhalif Ege", İhsan Sabri Balkaya'nın "Serbest Cumhuriyet Fırkası Arşiv Belgelerine Göre 1930 Belediye Seçimleri", Nurettin Güz'ün "Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu", İlknur Koç'un "Serbest Cumhuriyet Fırkası İstanbul Teşkilatı ve Azınlıklar", Ahmet Yusuf Yılmaz'ın "Serbest Cumhuriyet Fırkası" ve son olarak Fadime Tosik'in "Milliyet Gazetesi Güncesiyle Serbest Cumhuriyet Fırkası" başlıklı kitaplarını sayabiliriz.¹⁷ Tüm bu saydığımız çalışmalar SCF üzerine kaleme alınan hususi akademik çalışmalar olup, bunların yanında Türk siyasi tarihini ve tek partini inceleyen çalışmaların da genellikle SCF'yi ayrı bir başlık olarak incelediğini belirtmek gerekir.¹⁸ SCF konusunda kaleme alınan makaleler ise sayılamayacak kadar çoktur. Bu bakımdan, SCF ile ilgili geniş bir literatür olduğunu söyleyebiliriz.

Tüm bu saptamaların ardından sorulması gereken soru şudur: SCF konusunda literatürdeki eksiklik nerededir? Şüphesiz ki bu soruya vereceğimiz ilk yanıt, SCF'nin mikro (yerel) ölçekte incelenmesi olmalıdır. Neyse ki, uzun yılların ardından, son dönemlerde bu konuda akademik çalışmalarda görece bir artış söz konusudur. Örneğin SCF ve taşra ilişkileri konusunda İhsan Sabri Balkaya tarafından yayımlanan iki kitap bu konuda ufuk açıcıdır.¹⁹ Koçak'ın çalışması da bu konuda arşivden çok sayıda belge sunmaktadır.²⁰ Diğer akademik çalışmalar da, SCF'nin taşranın farklı yerlerindeki örgütlenmelerine ve 1930 seçimlerine dair de hatırı sayılır bir literatür oluşmaya başladığına işaret etmektedir.²¹ Yine de SCF'nin merkezden değil de taşradan nasıl görüldüğü üzerine daha yapılabilecek

¹⁶ Yetkin, *Serbest Fırka.*; Koçak, *Serbest Cumhuriyet*, ss. 132-144.

¹⁷ Feridun Kandemir, *Serbes Fırka Nasıl Kuruldu-Nasıl Kapatıldı?*, 1. Baskı, Ekicigil Matbaası, İstanbul, 1955; Emrence, *a.g.e.*; Koçak, *Serbest Cumhuriyet*; Öz, *a.g.e.*; Avşar, *a.g.e.*; Ahmet Yusuf Yılmaz, *Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Eskiynetni Yayınları, Ankara, 2009; İhsan Sabri Balkaya, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Arşiv Belgelerine Göre 1930 Belediye Seçimleri*, Güneş Vakfı Yayınları, Erzurum, 2006; Fadime Tosik, *Milliyet Gazetesi Güncesiyle Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2023; Nurettin Güz, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1993; İlknur Koç, *Serbest Cumhuriyet Fırkası İstanbul Teşkilatı ve Azınlıklar*, Hiper Kitap, İstanbul, 2020; İhsan Sabri Balkaya, *1930 Sonun Başlangıcı Serbest Fırka'nın İzmir'de Teşkilatlanma Serüveni*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2016.

¹⁸ Tunçay, *a.g.e.*, ss. 245-282; Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, Afa Yayıncılık, 1996, İstanbul, ss. 72-76; Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, ss. 328-335.

¹⁹ İhsan Sabri Balkaya, *1930 Sonun Başlangıcı Serbest Fırka'nın İzmir'de Teşkilatlanma Serüveni*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2016; İhsan Sabri Balkaya, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Arşiv Belgelerine Göre 1930 Belediye Seçimleri*, Güneş Vakfı, Erzurum, 2006.

²⁰ Koçak, *Serbest Cumhuriyet*.

²¹ Günver Güneş, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın'da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri Üzerinde Oluşan Tartışmalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 39, 2006, ss. 117-147; Bilgin Çelik, "Aydın'da Serbest Fırka ve Belediye Seçimleri", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 84, Aralık 2000, ss. 13-23; Gamze Elyiğit, "Serbest Cumhuriyet Fırkası Giresun Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 15, 2022, ss. 387-401; Gamze Elyiğit, "Serbest Cumhuriyet Fırkası Trabzon Teşkilatlanması Ve 1930 Belediye Seçimleri", *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 13, 2024, ss. 95-105; Süleyman Ünüvar ve Zeynep Yıldız Özlü, "1930 Yılında Gaziantep'te Yapılan Yerel Seçimlere Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Katılması Ve Yaşanan Tartışmalar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 122, Sayı: 240, 2019, ss. 131-154; Mehmet Pınar, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Doğu Anadolu Bölgesi Teşkilatlanması", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, "Cilt: 4, Sayı: 11, 2017, ss. 101-118; Muhammet Güçlü, "Antalya'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Faaliyetleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 327-337; Mehmet Çaparlar, "Serbest Cumhuriyet Fırkası Kastamonu Teşkilatı ve 1930 Belediye Seçimleri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler*

çok iş vardır; unutmamak gerekir ki SCF'nin –aslında CHP dışındaki diğer tüm partilerin- devlet arşivlerinde herhangi bir arşiv kataloğu bulunmamaktadır. Yalnız İhsan Sabri Balkaya'nın bahsi geçen iki kitabı, bir istisna olarak, yazarın şahsi çalışmaları sayesinde SCF arşivinin bir bölümünü barındırmaktadır.

SCF'nin taşra ayağına işaret etmemizin ardından “Eksiklik nerededir?” sorusuna vereceğimiz ikinci yanıt ise bir “Kronoloji” olabilir. Türk Dil Kurumu'na göre dilimize Fransızcadan geçmiş olduğu değerlendirilen “Kronoloji” kelimesi, “zaman dizimi” anlamlarına gelmektedir. Gelişmelerin birbiri ardına sıralanması ile oluşturulan bu yazım türü, tarih araştırmalarında ilgili konuyu bütünsel bir şekilde görebilmek adına son derece önemlidir. Kronoloji desteği alan araştırmacılar hem kaynaklara daha iyi hakim olabilmekte hem genel resmi daha rahat görebilmekte hem de tarihsel seyri daha açık bir şekilde izleyebilmektedir. Türkçe literatürde Gotthard Jaeschke, Zeki Sarıhan ve Feroz Ahmad'ın öncülük ettiği kronoloji yazımı, Milli Mücadele ve tek parti dönemi yazımında büyük bir katkı sunmuştur.²²

Doç. Dr. Ahmet Gülen, bu incelemenin konusu olan “Kronolojik Serbest Cumhuriyet Fırkası Tarihi” başlıklı kitabında, Türk tarih yazımındaki kronoloji çalışmalarına yeni bir soluk getirmektedir. SCF gibi üzerine bu denli çok çalışma yapılan bir konu hakkında neden daha önce herhangi bir kronoloji yazımı yapılmamış olduğu sorusu bir yana, üç aylık bu kısa dönemin aslında ne denli kapsamlı bir süreç olarak incelenebileceği gerçeği de Gülen sayesinde bir kere daha gözler önüne serilmektedir.

Kitabının “Özgeçmiş” kısmına göre 21 Mayıs 1971 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelen Ahmet Gülen, 1995 yılında Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde Gazetecilik bölümünden mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından çeşitli basın kuruluşlarında uzun süre görev yapan Gülen, 2011 yılında İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü bünyesinde yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Yüksek Lisans mezuniyetini takiben Gülen, aynı bölümde başladığı doktora eğitimini Türk siyasi tarihinin tanınmış isimlerinden eski Başbakan Nihat Erim'in biyografisi üzerine kaleme aldığı doktora tezi ile tamamlamıştır. Bu bakımdan Gülen'in Türk siyasi hayatı üzerine disiplinler arası bir arası bir çalışma tarzı olduğu anlaşılmaktadır. Gülen, “İnönü Hükümetleri'nin Kıbrıs Politikası (1961-1965)”,²³ “Türkiye'de Partili Cumhurbaşkanı Tartışmalarının Kısa Tarihçesi (1923-1950)”,²⁴

Enstitüsü Dergisi, Sayı: 54, 2021, ss. 427-458; Okan Ceylan, “Kırklareli İlinde Serbest Cumhuriyet Fırkası: Parti Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sayı: 54, 2021, ss. 459-482; Mehmet Pınar, “Bozkır'da Muhalefet: Serbest Cumhuriyet Fırkası Konya Teşkilatı”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cumhuriyet Özel Sayısı, 2023, ss. 115-129; Serap Tabak, “Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İzmir Vilâyetindeki Teşkilatı ve Faaliyetleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, 1993, ss. 183-202; Serap Taşdemir, “Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Ayvalık Teşkilatlanması Ve 1930 Yılı Belediye Seçimleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 39, 2019, ss. 613-634.

²² Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (Mondros'tan Mudanya'ya Kadar)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989; Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Cilt:1, Öğretmen Yayınları, Ankara, 1986 (4 cilt.); Gotthard Jaeschke, *Türkiye Kronolojisi (1938-1945)*, çev. Gülayşe Koçak, 1. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1990; Feroz Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*, 1. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976. Ayrıca şu kaynakları da zikretmek gerekir: Bekman Münir Müzeyyen-Feridun Fazıl Tülbentçi, *İkinci Cihan Harbi Kronolojisi I-III*, 1. Baskı, Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943-44.

²³ Ahmet Gülen, *İnönü Hükümetleri'nin Kıbrıs Politikası (1961-1965)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2016.

²⁴ Ahmet Gülen, *Türkiye'de Partili Cumhurbaşkanı Tartışmalarının Kısa Tarihçesi (1923-1950)*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2018.

“Demokratikleşme Sürecinde Mareşal Fevzi Çakmak’ın Siyasî Faaliyetleri (1946-1950)”²⁵ “Türk Siyasal Hayatında Nihat Erim”,²⁶ “Ne İçindeyiz Ne Dışında: Mülakatlarla Yakın Tarihimiz”,²⁷ “İnönü ve Demokratlar”,²⁸ ve “Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün Seyahatleri (1938-1950)”²⁹ başlıklı kitaplarının yanında, Türk siyasi tarihi üzerine akademik makaleler kaleme almıştır.³⁰ SCF’nin de Gülen’in çalışma alanlarından biri olduğu anlaşılmaktadır.³¹ Ayrıca Gülen, kronoloji üzerine de çalışmış bir isimdir.³² Bu bakımdan, Gülen’in SCF ve Türk siyasi tarihi üzerine yapılabilecek olan çalışmalarda yetkin bir kalem olduğu söylenebilir.

Gülen’in 179 sayfadan oluşan “*Kronoloji*” kitabı, bir kronoloji çalışması olduğu için, doğrudan ortaya konduğunu iddia ettiği bir tezi yoktur. Bu bakımdan Gülen, en başından beri, tarih yazımı için yönlendirici bir kaynak eser ortaya koymak amacıyla olduğu izlenimini vermektedir. Kitap, “Kısaltmalar” ve “Önsöz” kısımlarının ardından doğrudan “1930” başlığı altında, “Nisan”, “Mayıs”, “Haziran”, “Temmuz”, “Ağustos”, “Eylül”, “Ekim” ve “Kasım” başlıkları altında ilerlemekte; son olarak “Kaynakça”, “Dizin” ve “Özgeçmiş” başlıkları ile son bulmaktadır. Kitabın “İçindekiler” kısmı, kronolojinin aylık bir şekilde incelendiğini en başından göstermektedir. Bu da konunun aslında üç aylık kısa bir süreç olmasından ileri geliyor olmalıdır. “Dizin”, okuyucu açısından içeriğe ulaşmak bakımından büyük bir kolaylık sağlamaktadır.

Ahmet Gülen, kitabının “Önsöz” kısmında çalışmasını tanıtırken, SCF’yi “*daha filizlenmeden sönen bir fidan*” olarak değerlendirmektedir. Burada Gülen, “*Genç Cumhuriyetin, karşı karşıya kaldığı dünya ekonomik buhranının etkileri sırasında ortaya çıkan bu yeni partisi başlangıçta Cumhuriyet Halk Fırkası mensuplarında tasvip görmüş ve özellikle bunalımın etkisini gösterdiği Batı Anadolu’da halktan destek bulmuştur.*” şeklinde başladığı ifadeleriyle SCF’nin kısa bir tarihini bizlere sunmaktadır. (s. IX) Devamında, SCF konusunda çok sayıda çalışma yapıldığını ifade eden Gülen, kendi çalışmasının farkını şu şekilde sunmaktadır: “*Bu çalışmanın diğer eserlerden farkı resmî olarak 12 Ağustos 1930 günü kurulan ve 17 Kasım 1930 günü feshedilen Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kronolojik olarak gün gün tarihini ortaya koyan bir çalışma olmasıdır.*” (s. IX-X) Bu ifadelerinin ardından Gülen, kullandığı kaynakları ve bu kaynakları kullanırken yaşadığı kolaylık ve zorlukları okuyucu ile paylaşmaktadır. Örneğin yazarın ifadelerinden, eserin pandemi döneminde yazıldığını anlıyoruz. Bu durum, özellikle

²⁵ Ahmet Gülen, *Demokratikleşme Sürecinde Mareşal Fevzi Çakmak’ın Siyasî Faaliyetleri (1946-1950)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2019.

²⁶ Ahmet Gülen, *Türk Siyasal Hayatında Nihat Erim*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2020.

²⁷ Ahmet Gülen, *Ne İçindeyiz Ne Dışında: Mülakatlarla Yakın Tarihimiz*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2021.

²⁸ Ahmet Gülen, *İnönü ve Demokratlar*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2023.

²⁹ Ahmet Gülen, *Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün Seyahatleri (1938-1950)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2023.

³⁰ <https://avesis.deu.edu.tr/ahmet.gulen/yayinlar>. (Erişim Tarihi: 06.08.2024)

³¹ Ahmet Gülen, “Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki Faaliyetleri”, *Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Açılışının 100. Yılı*, Edirne, Türkiye, 12-14 Mart 2020; Ahmet Gülen, “Serbest Cumhuriyet Fırkası’nda Genel Sekreterlik Kurumu ve Nuri Conker’in Genel Sekreterliği”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:41, Sayı:72, 2022, ss. 439-460; Ahmet Gülen, “Karşılaştırmalı Bir Yöntemle SCF ve DP’nin Kuruluşuna Bakış”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 54, Mart 2016, ss. 129-149; Ahmet Gülen, “1930 İstanbul Belediye Seçimleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:39, Sayı:107, ss. 177-210.

³² Ahmet Gülen, “Lozan Barış Antlaşması Kronolojisi”, *100. Yılında Lozan Barış Antlaşması*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul, 2023, ss. 1254-1259.

gazete arşivlerine ulaşmak bakımından, kaynak kullanım yelpazesinin değerini tayin edici bir etken olarak görülmelidir. Ayrıca Gülen, kaynakları kullanım biçimi hakkında “*O dönemde basında rivayetlere dayalı çeşitli haberlere de yer verilmiş; ancak çalışmada olabildiğince bu tür haberlerden kaçınarak kesinleşen olgulara dair haberlere yer vermeye gayret edilmiştir.*” (s. X) şeklinde bir ön bilgi sunmakta ve kullandığı kaynakların türlerine dair bilgiler vermektedir. Son olarak Gülen, kronoloji yazımında daha önce yapılan çalışmaları zikrederek, aslında bilimsel bir eserin olmazsa olması olan, “*literatüre nasıl bir katkı sunulacağı*” sorusunu peşinen yanıtlamaktadır. Gülen’in kitabının bu tür artı ve eksiklikleri önceden okuyucu ile paylaşması olumlu bir intiba bırakmaktadır. (s. XI-XII)

Kitabın kaynak yelpazesi bir kronolojik eser için yeterli düzeydedir. Gülen, arşiv belgeleri ve resmi yayınlar olarak TBMM Zabıt Ceridelerini ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgelerini kullanmaktadır. Kitabın esas iskeletini ise basın oluşturmaktadır. Verileri günlük olarak aktarma özelliğine sahip olması bakımından basın, özellikle kronoloji yazımında çok daha önemli bir yer tutmaktadır. Gülen, dönemin basınına büyük ölçüde elden geçirmiştir: *Akşam, Anadolu, Cumhuriyet, Hakimiyeti Milliye, Hizmet, İnkılâp, Milliyet, Serbes Cumhuriyet, Son Posta ve Vakit.* (s. 165) Bu gazeteler genellikle İstanbul gazeteleri olmakla beraber, aralarında İzmir ve Ankara gazetelerinin de bulunması çalışmanın yelpazesinin genişliğini göstermesi bakımından önemlidir. Üstelik Gülen, gazetelerin bir kısmının hükümet yanlısı, bir kısmının ise muhalif olduğunu satır aralarında okuyucu ile paylaşmaktadır. Gülen’in taradığı gazeteler arasında bulunan ve SCF’nin gazetesi olarak da bilinen *Serbes Cumhuriyet*’e burada özellikle işaret etmek gerekir.³³ Gülen, bu gazeteyi de ilk sayısından itibaren kullanmıştır. (s. 133 vd.)

Gülen’in çalışmasının bir diğer omurgasını kitaplar oluşturmaktadır. Kitabın kaynakçasına göz atacak olan bir okuyucu, konuyla ilgili temel eserlere ulaşabilmektedir. Gülen; Çetin Yetkin, Cem Emrence, Cemil Koçak, Feridun Kandemir ve İhsan Sabri Balkaya gibi yazarların doğrudan bu konuyu ele alan ve “temel” olarak görülen çalışmalarına yer vermiş olmakla birlikte, Abdülhamit Avşar ve Eyüp Öz’ün SCF ile ilgili kitaplarına ise yer vermemiştir. Bunların yanında Gülen, çalışmasını desteklemek adına yeterli ölçüde ikinci el kaynak kullanmıştır. SCF ile ilgili kaleme alınmış tez veya makalelere ise yer vermemiştir. Bunun, kitabın bir kronoloji çalışması olması nedeniyle, önceliğin kronolojik veriye ulaşabilmekten kaynaklandığı düşünülebilir. Muhtemelen Gülen, kullandığı ikinci el kaynaklarda bu ihtiyacını büyük oranda karşılamıştır. Gülen’in büyük oranda basın olmak üzere birinci el kaynaklara başvurmasının sebebi de eserin bu yönü olmalıdır. (s. 165-167)

Gülen’in bir diğer temel kaynağı ise birinci el kaynaklardan olan anılardır. Kitapta Fethi Okyar, İsmet İnönü, Ahmet Ağaoğlu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Asım Us, Hilmi Uran, Abdülhalik Renda ve Kâzım Özalp gibi dönemin birinci el şahitlerinin anı ve günlüklerine yer verilmesi son derece önemlidir. Özellikle anılar, sonradan yazılan eserler oldukları için, büyük oranda tarih içermemekte ve olayları

³³ Bu gazete hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hakkı Uyar, “SCF’nin Yayın Organı: Serbes Cumhuriyet Gazetesi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Cilt: 7 (Liberalizm), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 217-223.

yazarın anımsadığı –ya da anımsamak istediği- sınırlar içerisinde anlatmaktadır. Anlatıları bir kronoloji içerisinde oturtmak ve tarihlerini tespit etmek güç bir iş olsa gerektir. Bu bakımdan Gülen’in anılarda geçen ver doğrudan tarih belirtmeyen verileri tarihsel bir kronolojiye oturtabilmesi önemlidir. Yine de dikkatli bir okuyucu, kaynakçanın özellikle anılarla ilgili kısmında Emine Gürsoy Naskali tarafından yayımlanan “Celal Bayar Arşivi’nden Serbest Fırka Anıları” adlı eseri de görmek isteyecektir. Zira okuyucunun gözü kimi yerlerde Naskali’yi aramaktadır. Örneğin Gülen, kitabında SCF’nin Antalya’daki teşkilatının kurucusu olan Burhanettin Onat’tan bahsetmiştir; (s. 118-122) fakat Onat’ın SCF anıları esasen Naskali’nin yayımladığı bu çalışma içerisinde bulunmaktadır. Bu anıların kullanımı, Onat ile ilgili kronolojik verilerin ayrıntılandırılmasına katkı sunabilirdi. Ayrıca Kılıç Ali ve Celal Bayar’ın SCF anılarının da aynı çalışmada yer aldığını düşünecek olursak, Gülen’in zengin kaynakçasında bu çalışmaya yer vermesinin içeriği daha da zengin kılacağı şüphesizdir.³⁴ (s. 165-167) Mikro ayrıntılar için benzer bir eksikliği SCF’nin İstanbul teşkilatını kuran isimlerden olan Süreyya İlmen’in ve SCF’nin Samsun’daki teşkilatını kuran isimlerden olan Şevki Avni Özüdoğru’nun anıları için de söylemek mümkündür.³⁵ Yine de vurgulamak gerekir ki, bu eksiklikler kitabın bütünü bozmamaktadır.

Kitabın içeriğine değinecek olursak Gülen’in daha birinci sayfada genel literatürün dışına çıktığı söylenebilir. Mevcut literatürde genellikle bilinen, Paris Büyükelçisi Ali Fethi (Okyar) Bey’in izinli olarak Türkiye’ye tatile geldiği, Yalova’da dinlenmekte olan Gazi’yi ziyaret ettiği ve burada kendisine bir muhalefet partisi kurulması teklifinin yapıldığıdır. Gülen’in çalışması göstermektedir ki, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal ve Başvekil İsmet (İnönü) Bey, 20 Nisan 1930 Pazar günü (Fethi Bey’in gelişinden üç ay önce) Fethi Bey’e bir muhalefet partisi kurdurulmasını görüşmüşlerdir. Bu görüşmenin kaynağı İsmet İnönü’nün günlükleridir. Takvimler 17 Haziran 1930 Salı gününü gösterdiği zaman Gülen bu sefer bizi gazeteci Asım Us’un “*Hatıra Notları*” ile buluşturmakta ve İsmet (İnönü) Bey’in kendisine Fethi Bey’e bir muhalefet partisi kurdurulması fikrini taşıdıkları ve bunu henüz ona açmadıklarını ortaya koymaktadır. (s. 1) Gülen’in bu aktarımı, bir muhalefet partisinin kuruluş planlarının 1930 başlarında başladığını ve sürecin en başından beri Gazi’nin inisiyatifi çerçevesinde geliştiğini göstermektedir.³⁶ Gülen’in *Kronoloji*’sinin üçüncü ayağı, 22 Temmuz 1930 Salı günü Fethi Bey’in tatil yapmak üzere ailesi ile birlikte Paris’ten İstanbul’a gelişi ile devam etmektedir. (s. 1) Bundan sonraki süreç SCF’nin literatürde genel olarak bilinen tarihinden ibarettir. Gülen’in farkı, bunları belirli bir kronoloji içerisinde gün be gün sunmasıdır.

Gülen’in *Kronoloji*’sinde dikkatimizi çeken bir diğer önemli husus, yazarın kaynakları yalnızca vermekle kalmayıp aynı zamanda içeriğinden de alıntılar yapmış olmasıdır. Bu aktarım tarzı okuyucu açısından kaynakların içeriğini görmek bakımından önemlidir. Örneğin 6 Ağustos 1930 Çarşamba günü

³⁴ Naskali, *a.g.e.*

³⁵ Abidin Temizer, *Şefik Avni Özüdoğru'nun Serbest Fırka Hatıratı*, 1. Baskı, Libra Kitapçılık, İstanbul, 2014; Süreyya İlmen, *Dört Ay Yaşamış Zavallı Serbest Fırka*, 1. Baskı, Muallim Fuad Gücüyener Yayınevi, İstanbul, 1951.

³⁶ İlgili gümlüklere dayandırılan bu ayrıntının SCF literatüründe ilk olarak Cemil Koçak tarafından dile getirildiği anlaşılıyor. Bkz. Koçak, *Serbest Cumhuriyet*, ss. 170-171.

için şu ifadeleri okumaktayız: “Akşam Mustafa Kemal Paşa ile konuşma sırasında Fethi Bey’in muhalefet partisi kurmayı kabul ettiğine dair sözleri: ‘Teklifinizi kabul ediyorum...’. [...] Mustafa Kemal Paşa’nın görüşme sırasında Fethi Bey’e hitabı: ‘Bana fırka teşkili arzusunda olduğunuzu bir mektupla bildirir ve bunu nasıl telakki edeceğimi sorarsınız. Ben de size iyi karşıladığımı bildiririm, işe başlarsınız...’” (s. 4-5)

Gülen’in 11 Ağustos 1930 tarihinden itibaren, yani SCF’nin resmen kurulduğu günleri takiben, basını yoğun bir şekilde kullandığını görmekteyiz. (s. 13 vd) Basını kullanırken Gülen’in verileri ihtiyatla kullanmakla beraber, onları yorum katmaksızın aktarmaya özen gösterdiği anlaşılmaktadır. Örnek olarak 7 Eylül 1930 tarihli bir gelişmeyi ertesi günkü gazetelerden aktarım tarzı şöyledir: “İktidar yanlısı basına göre konuşmayı 50 bin kişi dinlemiştir. (Cumhuriyet, 8 Eylül 1930, s. 1)” (s. 53) Diğer örnekler ise şu şekildedir: “SCF Genel Başkanı’nın Fransa’ya giderek beş yıl görev yaptığı ülkede Cumhurbaşkanı’na teşekkür edeceği de basında yazılan haberler arasındadır. (Cumhuriyet, 15 Eylül 1930, s. 4.)” (s. 67) “Ankara kulislerinden gelen haberlerde [...]” (s. 89) Aynı zamanda Gülen, belgelerden ve basından aktarım yaparken içeriğe müdahalede bulunmamaya özen göstermiştir: “Laik cü[um]huriyet esası dahilinde fırkanızın her nevi siyasî faaliyet cer[e]yanlarının [...]” (s. 13) Bir diğer örnekte ise Gülen, 9 Eylül 1930 tarihli *Vakit* gazetesinde bulan bir haberi doğrudan aktarmak yerine haberin “Anadolu Ajansı bildirisi” olduğuna özellikle işaret etmektedir. (s. 56) Tüm bu örnekler, yazarın kaynakları ihtiyatla kullandığına işaret etmektedir.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere kitabın doğrudan ortaya koymaya çalıştığı bir tez yoktur ve kronolojik bir aktarım tarzıyla kaleme alınmıştır. Yine de Gülen, çalışmanın yalnızca bir yerinde kendisini açığa vurmaktadır; o da basında çıkan 7 Eylül 1930 tarihli bir haberin kaynağının aslında CHF Genel Sekreteri Saffet Bey’in fırka müfettişlerine gönderdiği bir mesaj olduğu değerlendirmesini yaparak okuyucuyu bir arşiv belgesine yönlendirmesidir. (s. 50-51) Bu örnek dışında yazar, kitap boyunca yalnızca bir aktarıcı konumundadır.

Gülen, yerel basın ve arşiv belgeleri üzerinden de olsa, yabancı basının SCF hakkında neler yazdığını aktarmayı ihmal etmemiştir. Gülen’in aktarımlarından, SCF’nin İngiliz, Fransız, Rus, İtalyan, Bulgar, Yunan ve Mısır basınında takip edildiğini anlıyoruz. (s. 16-17, 21-22, 26, 28, 30, 32, 39, 100, 147-148, 160) Her ne kadar daha önceki çalışmalar bu aktarımları arşiv belgelerinde bulunan raporlar üzerinden önemli ölçüde gerçekleştirmiş olsa da,³⁷ bunların belirli bir kronoloji halinde bütünsel olarak sunulması önemlidir.

Gülen’in *Kronoloji*’sinin en ayırt edici özelliklerinden biri de yerele dair çok sayıda mikro veri barındırmasıdır. Tek parti döneminde yerellik ve taşra, uzun yıllar ihmal edilmiş ve genel olarak, olayları merkezin gözünden değerlendiren bakış açısına nispetle, hakkında daha az bir bilgi birikimine sahip

³⁷ Koçak, *Serbest Cumhuriyet*, ss. 180-193.

olduğumuz bir alan olagelmıştır.³⁸ Bu bakımdan Gülen'in *Kronoloji'si*, Balkaya'nın bu konudaki çalışması ve basın başta olmak üzere diğer kaynaklar ile bir araya getirerek yerele dair önemli bir veri yumağı sunmaktadır. Bu konuda bazı örnekler vermekle yetineceğiz: “*Nezihe Muhiddin'in özellikle aydın kesime mensup hemcinslerini partiye kazandırmaya çalıştığı ve 30 kadar kadını parti merkezinde SCF'ye üye yaptığı bildiriliyor. (Cumhuriyet, 26 Ağustos 1930, s. 4). Eski İttihatçılardan Bahaeddin Şakir'in eşi Cenan Hanım da SCF'ye girmek için başvurdu. (Vakit, 26 Ağustos 1930, s. 3).*” (s. 33) “*Çankırı'da yeni partiye girmek isteyenlerin parti temsilcisinin gelmesini bekledikleri bildirilmiştir. (Son Posta, 29 Ağustos 1930, s. 1.)*” (s. 34) “*Malatya milletvekili (Dr.) Hilmi Bey: 'İki fırka arasındaki fark Gazi ile Makbule H.f arasındaki fark gibidir.' (Vakit, 1 Eylül 1930, s. 1.)*” (s. 40) “*İzmirli avukatlar Fethi Bey'in geldiği gün bayrak asanlardan takibata uğrayacakları savunmaya hazır olduklarını açıkladılar.*” (s. 49) “*İzmirli miting yapılacağı sahaya 150 otomobille ücretsiz olarak taşındığı bildirilmiştir. (Hizmet, 8 Eylül 1930, s. 3)*” (s. 53) “*SCF'nin Bornova'daki ocağı da faaliyete başlamıştır.*” (s. 54) “*Fethi Bey'i izleyen basın mensuplarının bir otomobil kazası geçirmeleri sonucu bazı gazeteciler hafif bir şekilde yaralandı.*” (s. 57) “*Fethi Bey'in Torbalı'dan geçtiği gün SCF'nin buradaki ocağı da kuruldu.*” (s. 59) “*Balıkesir örgütlenmesi ve İstanbul Eyüp ilçesi teşkilatı da kurularak faaliyetlere başlamıştır.*” (s. 60) “*SCF'nin Bergama'daki merkezinin açılışına yaklaşık 5 bin kişi katılmıştır.*” (s. 83) “*SCF'nin İstanbul Fatih ilçe ocağı ile Davutpaşa, Samatya, Sarıyer ve İmrahor nahiye ocakları da faaliyete geçmiştir. (Milliyet, 27 Eylül 1930, s. 1)*” (s. 88) Kısacası Gülen'in *Kronoloji'si*, SCF üzerine yapılacak çalışmalara yerelde rehberlik etmek adına önemli –ve hatta çoğu ikinci el kaynaktan da geçmediğini gördüğümüz- bilgiler barındırmaktadır. Şüphesiz ki bu durum, Balkaya'nın çalışmalarından faydalanmasının yanında aynı zamanda Gülen'in geniş bir basın yelpazesini kapsamlı bir şekilde taramış olması sayesinde.

Gülen'in *Kronoloji'sinin* bir diğer önemli noktası da SCF Başkanı Fethi Bey'in o tarihte Türkiye ile yakın ilişkiler kurmak üzere bir ziyarette bulunmuş olan Yunanistan Başbakanı Elifteros Venizelos ile olan temaslarıdır. Gülen'in basından aktardığına göre Fethi Bey, Venizelos'un da bulunduğu etkinliklerde hükümet erkani ile bir arada yer almıştır. Hatta bu temaslar sırasında Fethi Bey Venizelos ile şahsen de görüşmüş ve Türk-Yunan dostluğu ile ilgili basına demeçler de vermiştir. (s. 134-139) Bu verilere diğer ikinci el kaynaklarda rastlamak güçtür. Bu bakımdan Venizelos ile olan temaslar, kitabın özgünlüğüne katkı sunmaktadır.

---

³⁸ Cemil Koçak, *CHP ve Taşra (1930-1950 Akdeniz Bölgesi)*, Cilt: 1, 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2019; Koçak, Cemil, *CHP Genel Sekreterliği (1930-1945)*, 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018; Murat Metinsoy, “Kemalizmin Taşrası: Erken Cumhuriyet Taşrasında Parti, Devlet ve Toplum”, *Toplum ve Bilim*, Sayı:118, 2010, ss. 124-164; Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, 1. Baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991; Tülay Aydın, “Tek Parti Döneminde CHP'nin Taşra Örgütlenmesi ve Merkez-Taşra İlişkileri (1935-1945)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2018; Murat Metinsoy, “Kemalizmin Taşrası: Erken Cumhuriyet Taşrasında Parti, Devlet ve Toplum”, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 118, 2010, ss. 124-164; İlbey C. N. Özdemirci, *Fötr Şapkalı Şih: Cumhuriyet Sekülerleşmesi ve Taşra*, 1.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2022, s. 95 vd.; Deniz Parlak, *Laikleşme Sürecinde Camiler: Genç Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 131 vd.; Cemil Koçak, *Tek-Parti Döneminde Muhalif Sesler*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Tüm bunların yanında Gülen'in basını kapsamlı bir şekilde kullanmasına rağmen, belki de bir tercih olarak, dönemin önde gelen yazarlarının köşe yazılarına atıf yapmaması dikkat çekicidir. Örneğin CHF'nin kalemi olarak görülebilecek olan Falih Rıfkı Atay'ın ya da Mahmut Soydan'ın SCF döneminde *Hakimiyet-i Milliye*'de yazdıklarına yer verilmemiştir. Aynı durum *Serbes Cumhuriyet* başyazıları, *Cumhuriyet*'te Yunus Nadi, *Vakit*'te Asım Us, *Son Posta*'da Zekeriya Sertel veya *Yarın*'da Arif Oruç için de geçerli olup, bir istisna olarak *Akşam* başyazarı Necmeddin Sadık'dan (Sadak) Fethi Bey ile girdiği bir polemik nedeniyle bir kereye mahsus bahsedildiği görülmektedir. (s. 115-116) Bu isimlerin yazılarının kısa metinler halinde de olsa aktarımı, o günkü siyasi havayı yansıtmak ve okuyucuyu bu kaynaklara da yönlendirmek bakımından önem arz edebilir ve kitabın halihazırda literatüre sunduğu değeri artırabilirdi.

Gülen'in *Kronoloji*'si, en başından itibaren SCF'nin kuruluş, gelişme, Fethi Bey'in Batı Anadolu seyahati, 1930 Belediye Seçimleri, bu süreçleri takip eden tartışmaları kapsamakta ve nihayet 17 Kasım 1930 Pazartesi günü Fethi Bey'in fırkasını bizzat feshetmesi ile son bulmaktadır. (s. 163) Gülen, bu tarihten itibaren herhangi bir değerlendirme yahut sonuç yazmamıştır. Buradan, Gülen'in değerlendirmeyi okuyucuya bıraktığı anlaşılmalıdır. Birlikte, aslında gelişmeleri aktarım tarzından kendisinin en başından beri tarih yazımına önemli bir kaynak bırakmak düşüncesiyle bu *Kronoloji*'yi kaleme aldığı anlaşılmalıdır.

Kısacası Ahmet Gülen'in "Kronolojik Serbest Cumhuriyet Fırkası Tarihi" kitabı, bu konu üzerine yapılacak olan yeni çalışmalarda bir başucu kaynağı olarak değerlendirilmelidir. Çalışma, tek bir okumada dahi genel resmi kronolojik bir şekilde görmeye büyük oranda yardımcı olmakta ve kaynaklara ulaşım bakımından da yönlendirici olmaktadır. Yazarın meseleyi ele alış biçimi ve tarafsız tutumu bu çalışmayı daha değerli kılan bir etkidir. Bu bakımdan "Kronolojik Serbest Cumhuriyet Fırkası Tarihi" kitabının, üç aylık kısa bir dönemi ele aldığını da özellikle hatırlatarak, Türk siyasi tarihi yazımı açısından önemli bir katkı sunduğu söylenebilir.